

УДК 726.6-035.3(477.63)

АРХІТЕКТУРНІ ПАМ'ЯТКИ МІСТА: ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ СУПРОВІД У ГРОМАДСЬКОМУ ТРАНСПОРТІ ДНІПРОПЕТРОВСЬКА

*Г. П. Євсєєва, д. н. держ. упр., проф., Ю. Тютєрева, студ.,
Д. Караченцев, студ., А. Коваль, студ.*

Ключові слова: архітектурні пам'ятки міста Дніпропетровська, громадський транспорт, патріотизм, історія рідного міста

Постановка проблеми та актуальність. Проблеми соціально-економічного та соціально-політичного становища українського суспільства на сучасному етапі викликали гостру необхідність визначення позиції представників держави та кожного громадянина щодо патріотичного ставлення до своєї Батьківщини. Серед низки питань у цьому руслі найактуальнішим видається питання виховання молодого покоління, зокрема студентської молоді, оскільки саме вона у найближчому майбутньому буде формувати культурно-політичну еліту держави, а відтак стане тією рушійною силою, від якої залежатиме майбутнє всієї нації. Саме тому національно-патріотичне виховання сьогодні є актуальним. Перш ніж говорити про це, спробуємо визначити механізми патріотичного виховання молоді, з'ясувавши спочатку, як ми розуміємо поняття «патріотизм». На наш погляд, від надмірного вживання «всує» поняття «патріотизм» втратило свій первородний зміст. Як нам здається, патріотизм – це глибинне особистісне, зацікавлене ставлення до власної Батьківщини, глибинне почуття любові до Батьківщини. Більшу того, у цьому словосполученні «любов до Батьківщини» головним словом виступає слово Батьківщина. Говорячи про Батьківщину, ми найчастіше говоримо про «свою країну», а це поняття потребує розшифрування. Країна – в географічному аспекті (територія), і країна – в політичному аспекті (державна, її історія). Разом із тим «географії з історією» недостатньо для усвідомлення молодою людиною почуття патріотизму до власної Батьківщини. Тут потрібна власна особиста зацікавленість, тобто сформована цінність власної Батьківщини, яка народжується в результаті виховання молодої людини в соціально-культурному середовищі, яке створює образ Батьківщини. Мабуть, саме тому в Україні живуть люди, які поруч (в одному місті, в одному навчальному закладі) працюють чи навчаються, але мають різне уявлення щодо образу власної Батьківщини. Батьківщина – це духовна реальність, яка зрозуміла, відкрита лише тому, хто зацікавлений нею. Батьківщина вимагає від кожного з нас не стільки любові, стільки – соціальних дій. Згадаймо відомий вислів американського президента Дж. Кеннеді: «Не питай, що для тебе зробила Америка, спитай, що ти зробив для Америки». Саме соціальні дії, в яких виявляється наше ставлення до «Своєї Батьківщини, породжують, створюють образ «своєї країни».

Головне – відчувати внутрішню потребу служіння Батьківщині. Серед внутрішніх потреб служіння Батьківщині слід виокремити активну громадянську позицію, котра формується через усвідомлення особистості, що «від мене і моїх дій» залежить усе, що відбувається в суспільстві; любов до свого народу, гордість за свою націю, гордість за свій край, в якому ти живеш. Невипадково патріотизм інколи трактують як єдність зі своїм народом. Історія, культурні традиції, мова стають тоді справжніми символами Батьківщини, тобто об'єктами гордості для громадян держави, регіону, міста тощо. Саме в цьому руслі студенти нашої академії, відповідно до оголошеного керівниками нашої області лозунг: «Дніпропетровськ – європейське місто», запропонували новий проект історико-краєзнавчого супроводу транспортних маршрутів нашого міста.

Якщо звернутися до загальноукраїнського та європейського досвіду, то треба зазначити, що на відміну від Європи, де майже кожне більш-менш популярне місто має історико-краєзнавчий супровід транспортних маршрутів, міста України, навіть такі туристично популярні як Львів, Київ, Одеса, не мають такого супроводу. Тому в цьому сенсі Дніпропетровськ може та й має стати першовідкривачем у цій дуже важливій справі – справі патріотичного виховання громадян міста через повагу та любов до історії рідного краю.

Аналіз публікацій. Про історію нашого міста, особливості його архітектури, написано чимало. Серед вагомих розвідок слід відзначити роботи М. Кавуна [5 – 7; 11; 13], В. Большакова [1], Є. Бородіна [2], Б. Братаніча [3], В. Мороза [16], Т. Недосекіної [12] та ін. Науковці та дослідники, журналісти та громадські діячі по зернятку збирають інформацію про історію нашого рідного міста [9; 10; 15; 17; 18]. Але поширюється ця інформація не зовсім

активно. Особливо серед молоді. Напевно саме через це склалося враження у мешканців нашого міста, що Дніпропетровськ, порівняно з іншими містами України, не має давньої власної історії. Тому викладачі кафедри українознавства Придніпровської академії будівництва та архітектури разом із студентами запропонували експериментально ввести на маршруті першого трамвая аудіосупровід маршруту, в якому розповідатиметься про надзвичайні історичні пам'ятки нашого міста:

Маршрут 1-го трамвая Залізничний вокзал – ДНУЗТ. Щиро вітаємо дніпропетровців та гостей міста в найпопулярнішому трамвайному маршруті № 1. Ми знаходимося на Привокзальній площі, реконструкцію якої було завершено у 1956 році. Привокзальну площу, з трьох боків замикають багатопверхові будинки. Праворуч за проектом архітектора Д.І.Щербакова збудовано п'ятиповерховий житловий будинок, плавний вигин якого дозволяє проспекту органічно влитися в простір Привокзальної площі. Ліворуч від площі розташовано ще один будинок на п'ять поверхів – архітектора І. Р. Зайченка, а навпроти вокзалу постав уже семиповерховий житловий будинок архітектора В. А. Зуєва. Будинок гармонійно завершує та врівноважує загальну композицію площі. У кожному великому місті є головний проспект – його гордість і краса. У нас, у Дніпропетровську, – це проспект ім. Карла Маркса, колишній Катерининський, який має протяжність понад п'ять кілометрів.

Наступна зупинка – вул. Горького. Вихід на пр. Карла Маркса, до ринку «Озерка» та на вулицю Шмідта. «Озерка» – це центральний ринок міста, найбільший в Україні за грошовим обігом. Саме тут можна придбати все необхідне для життя. До 1880-х років на цьому місці існувало мальовниче озеро, де водилася дичина та риба. Інтенсивне зростання міста спричинило обміління і заболочування озера. Було прийнято рішення озеро засипати. 16 квітня 1885 року Міська Дума Катеринослава дозволила кільком міщанам побудувати дерев'яні м'ясні лавки на Озерній площі. Саме ця дата і є початком заснування ринку «Озерка».

Зліва навпроти «Озерки» – масивна будівля з великим куполом і шпилем. Це старий цирк. Споруджений у 1960 році в типовому «постсталінському» стилі. У формах будівлі ще видно розмах і пафос, але практично відсутній декор. Цирк працював тут до зведення в 1980 році нової будівлі на Набережній. А в старому цирку, враховуючи профіль будівлі, розміщуються спортивні організації. До 30-х років минулого століття вулиця Шмідта мала назву Гімнастична.

Наступна зупинка – вул. Столярова. Вихід на пр. Карла Маркса, до парку ім. Лазаря Глоби та на вулицю Щербицького. Парк імені Лазаря Глоби – центральний парк Дніпропетровська, до того ж, є одним з найстаріших парків. Парк є колишнім займищем запорожця Лазаря Глоби, на околиці тодішнього поселення Половиця. Козак Глоба перебрався сюди після продажу Григорію Потьомкіну свого саду на горі, де зараз розташований Потьомкінський палац й парк ім. Т. Г. Шевченка. Міська влада згодом облаштувала парк Глоби у «Міський сад». Тут був викопаний став й спущена вода з Озерки. За радянської влади парк носив ім'я Валерія Чкалова. У рамках святкування 200-річчя міста в 1972 році на могилі засновника саду – Лазаря Глоби був встановлений пам'ятник роботи архітектора К. В. Присяжного, скульптора Е. М. Курилова: козак садить маленький паросток під гілками живого двохсотлітнього дуба. 1978 року, над водами природного озера, споруджено Літній театр. Парк отримав ім'я свого засновника у 1992 році. З 1 червня 1998 року парк має найменування «Центральний дитячий парк імені Лазаря Глоби».

Наступна зупинка – Театр опери та балету. Вихід вул. Юліуша Словацького до Театру опери та балету. Ця колишня вулиця Серова в дорадянські часи мала назву Романівська. Дніпропетровський оперний театр розпочав свою діяльність у 1931 році. Після закінчення війни його діяльність була офіційно припинена. Відродження оперного та балетного мистецтва в місті почалося лише через три десятиліття. На місці колишнього парку ім. А. Войцеховича було зведено нову будівлю для Театру опери та балету, який в кінці грудня 1974 року відкрив свої двері перед публікою. Прем'єрним показом першого сезону театру став балет Чайковського «Лебедине озеро». 2003 року Дніпропетровському театру опери і балету присвоєно звання академічного.

Наступна зупинка – вул. Леніна. Колишня вулиця Клубна та Воскресенська, вихід до Театрального бульвару та до Дніпропетровської міської ради. Праворуч розташовується будівля Приватбанку колишній Будинок губернатора. Двоповерховий особняк у стилі неоготики, з високими стрільчастими вікнами, невеликими колонами у простінках та мезоніном у центральній частині було збудовано в середині XIX сторіччя на замовлення майора

Г. І. Щербакова. Довгий час будинок на розі Катерининського проспекту (пр. К. Маркса) і Воскресенської вулиці (вул. Леніна) вважався кращим у місті. Г. І. Щербаков, член модного на той час Англійського клубу, передав споруду цьому клубу в оренду. Будівля повністю відповідала своєму статусу: багате оздоблення приміщень, сходи з білого мармуру, каміни, тонкої роботи різьблені двері з цінних порід дерев, гарна паркетна підлога, танцювальна зала, бібліотека, кімнати для картярських ігор – усе це створювало комфорт і належну атмосферу для спілкування відвідувачів клубу. У 1860-х роках членами клубу були близько 300 осіб.

1887 року особняк викупила державна казна. У ньому розмістилася канцелярія та квартира губернатора; мешканці міста дали споруді назву «Будинок губернатора». Четверть століття будівля слугувала резиденцією катеринославських губернаторів.

Після жовтневих 1917 року подій особняк зайняли нові господарі: спочатку це була Рада робітничих і солдатських депутатів, будівля навіть отримала назву «Катеринославський Смольний»; у 1919 – 1925 роках тут розміщувався губвиконком, потім – Будинок працівників освіти і вчених. У 1935 – 1941 рр. і в повоєнний час (до 70-х років) у «Будинку губернатора» функціонував Палац піонерів. У середині 90-х, після копінкатої реставрації, здійсненої коштом Приватбанку, за старими фотографіями було відновлено фасад із балконом, вітражі, ліпнину та інше оздоблення і будинок набув свого первісного привабливого вигляду.

Наступна зупинка – вул. Короленка. Колишня вулиця Первозванівська, починається від проспекту Карла Маркса, будучи продовженням вулиці Московської, підіймається на один з трьох пагорбів Дніпропетровська. На розі вулиці Короленка і проспекту Карла Маркса розташована одна з визначних пам'яток міста – Гранд-готель «Україна», який є знаковою спорудою Дніпропетровська як Будинок Хрінникова. Його господар, Володимир Миколайович Хрінников – багатий домовласник, меценат, просвітянин і український патріот – у 1909 р. вирішив спорудити новий прибутковий дім. За фахом він був інженером-технологом, тому інженерний проект свого будинку здійснив сам, а проектування фасаду довірив молодому петербурзькому архітектору П. П. Фетисову та його катеринославському колезі Л. Л. Хойновському. Щоб надати споруді українського колориту, В. М. Хрінников неодноразово звертався за консультаціями до Д. І. Яворницького, з яким мав дружні стосунки.

Чотириповерховий будинок, в якому поєдналися елементи модерну та українського бароко, зведено у 1910 – 1913 роках. Він мав два крила: одне – по проспекту, інше – по Первозванівській вулиці.

З моменту забудови будівлю і до сьогодні її визнають за окрасу міста. Цоколь, оздоблений рожевими гранітними плитами, білі стіни з шестикутними вікнами і майолікою за мотивами української народної творчості, багата ліпнина, вікна і двері, прикрашені вітражами та різьбленням, п'ять багаторусних шатрових башт, які завершували будинок, – усе це надавало будівлі композиційної гармонії та святкового вигляду. Найвища центральна кутова башта з цибулеподібною банею була увінчана шпилем-флюгером з кованим зображенням запорожця та його ворога зі схрещеними у смертельному двобої списами. На двох сусідніх баштах над вікнами містилося зображення козака з мушкетом і шаблею – герба Запорозької Січі. З одного погляду на будівлю було зрозуміло, чому за нею закріпилася назва «Український дім».

Після закінчення громадянської війни 1918 – 1920 роках у націоналізованому радянською владою будинку Хрінникова розміщувався художній музей; Під час Другої світової війни була спалена верхня частина будинку, на щастя, його стіни та зовнішнє оздоблення серйозно не постраждали. Відбудовано споруду в 1950-ті роки за проектом архітектора В. Зуєва. Під час реставрації зазнав змін як зовнішній так і внутрішній вигляд будинку: його перепланували під готель «Україна». Попри це будинок залишається архітектурною перлиною нашого міста.

Наступна зупинка – вул. Центральна. Вихід на Європейський бульвар. Європейський бульвар – пішохідна зона в центрі Дніпропетровська, розташована між площею Героїв майдану і вулицею Глінки. Оновлена площа із сучасним декоративним освітленням, новим тротуарним покриттям, місцями відпочинку та озелененням була відкрита в 2005 році до Дня міста. Жвавий бульвар сьогодні є популярним центром культурного відпочинку, тут розташований торговельно-діловий центр «Європа», кав'ярні, ресторани, а також популярна Французька карусель. Також на ній розташований Торговий центр «Пасаж» та Дніпропетровський центральний універмаг.

Автор проекту універмагу – талановитий архітектор Олександр Красносельський. Першого січня 1939 року в Дніпропетровську новий універмаг прийняв перших відвідувачів. Грандіозна (70 × 20 м) чотириповерхова будівля з торговою площею 3 270 квадратних метрів мала 24 відділи. За півкілометровими його прилавками працювало 225 продавців, одночасно в будівлі

могло перебувати 1 200 покупців. Всього будівля має шість входів: три з Проспекту і ще три – з Центральної вулиці Дніпропетровська. Олександр Красносельський створив не просто торговий центр, а більш ніж неординарна в архітектурному відношенні будівля, яка стало справжнім символом епохи. Колонада головного фасаду досі залишається неперевершеною – ні за розмірами, ні за якістю обробки, тут у перший і єдиний раз у Дніпропетровську було використано таке масштабне облицювання великими гранітними блоками. З 1971 по 1973 рік Дніпропетровський універмаг (з 1959-го називався Центральним) знову стояв на реконструкції. Його торгові площі були збільшені удвічі за рахунок розширення в бік Московської та Центральної вулиць. У 1990-ті роки він був знову розширений прибудовою «Ротонди» і перебудовою з боку вулиці Центральної. Але, незважаючи на всі зміни, це все той же універмаг, який був відкритий 75 років тому і спочатку ввійшов у число найбільших і найкрасивіших магазинів України.

Наступна зупинка – вул. Артема. Вихід до вулиць Харківська та Барикадна, до Катеринославського бульвару. Вул. Артема виникла на початку XIX століття. До революції мала назву Олександрівська. Потім вулицю з таким гучним ім'ям перейменували на честь одного з «полум'яних революціонерів» – Федора Андрійовича Сергєєва, якого в юні роки називали «Хлястик», а в більш зрілому віці його знали як «Товариш Артем». Через кілька кроків у бік Катеринославського бульвару перед вами постане будинок колишньої Міської управи. Будинок, у якому сьогодні розміщується училище культури (пр. К.Маркса, 47), було зведено у 1900 – 1903 роках за проектом міського архітектора Д. С. Скоробогатова у популярному тоді стилі еклектизму зі стилізацією під віденський ренесанс. Триповерховий будинок з пілястрами і оригінальними невеликими вежами призначався для розміщення органів міського самоврядування. Перший поверх займав міський громадський банк, на другому поверсі розташувалося податкове «присутствіє», бухгалтерія тощо. На третьому поверсі був кабінет міського голови, секретаря і членів управи, канцелярія, адресний стіл, великий і малий думські зали.

1912 року в отворі центральної вежі будинку було встановлено великий електричний годинник. Його циферблат світився в нічний час, що викликало захоплення у мешканців міста.

Міська дума разом з управою і комісіями розглядала всі питання життєдіяльності міста: його розбудови і благоустрою, медико-санітарного стану, розвитку культури та освіти, охорони порядку, роботи пожежної та податкової служб тощо.

1919 року Дума припинила своє існування: вона була розпущена більшовицькою владою. У колишньому будинку міської управи почав працювати міськвиконком Ради народних депутатів.

У роки німецько-фашистської окупації у цьому приміщенні діяла підконтрольна німцям міська управа.

1982 року будинок передано Державному училищу культури, яке веде свій початок від створеного у 1944 році культурно-освітнього училища.

Наступна зупинка – Історичний музей. Вихід на Жовтневу площу (колишня площа Соборна) та до Історичного музею імені Дмитра Івановича Яворницького або Музею ім. Олександра Поля. Будинок музею зведено в 1903 – 1905 роках за проектом інженера-архітектора Г. І. Панафутіна в стилі неокласицизму. На його спорудження і облаштування було витрачено близько 90 тис. руб. Одноповерхова будівля, прикрашена колонами, пілястрами та іншим декором, і до нашого часу не зазнала істотних змін.

Директором музею був відомий дослідник запорозького козацтва Д. І. Яворницький. Він передав у фонди музею значну частину особистої колекції; багато експонатів було отримано в дар із приватних зібрань Олександра Поля, Якова Новицького, Михайла Родзянки. Після Жовтневої революції музей був перейменований у Народний, а в 1926 році отримав назву Крайового історико-археологічного музею.

Під час Вітчизняної війни в окупованому Дніпропетровську було створено історико-художній музей, відкритий для мешканців міста і німецьких відвідувачів. За вказівкою нової влади працівники закладу спільно з німецькими археологами здійснили в Придніпров'ї розкопки з метою виявлення готських поховань. Усе в них знайдене потім демонструвалося на музейній виставці в грудні 1942 року.

Відступаючи з міста, фашисти вилучили з музейного зібрання і вивезли до Німеччини тисячі найбільш цінних експонатів (картин, порцеляни, книг); багато книг було спалено. Однак

завдяки подвигу працівників музею близько дев'яти тисяч експонатів було врятовано. Після війни співробітникам музею довелося напружено працювати, щоб відновити фонди.

Нині у фондах музею нараховується понад 200 тисяч предметів зберігання; щороку тут влаштовуються цікаві виставки, проводяться тисячі екскурсій, видаються наукові та науково-популярні праці. Дніпропетровський історичний музей ім. Яворницького – найкращий музей в Україні щодо збереження запорізьких старожитностей.

Наступна зупинка – парк ім. Т. Г. Шевченка. Вихід на Жовтневу площу до Преображенського собору. Перший проект собору належав авторству французького академіка архітектури Клода Геруа. Він був по-справжньому грандіозним, але бути реалізованим йому не судилося. 9 травня 1787 року перший камінь в основу олтаря собору заклала особисто імператриця Катерина II, але надалі за даним проектом нічого, окрім фундаменту, збудовано не було.

Зведено Преображенський собор у 1830 – 1835 роках за проектом видатного архітектора А. Д. Захарова; споруда є дещо спрощеною копією іншого творіння майстра – Андріївського собору в Кронштадті. Наглядав за будівельними роботами міський (і одночасно губернський) архітектор М. П. Насеткін. Будівництво собору обійшлося в 300 тис. руб., із яких майже 179 тис. руб. були асигновані з державної скарбниці, а решту склали пожертви громадян Катеринослава.

Збудована в класичному стилі, споруда має Т-подібну конфігурацію: її передня частина розширена для влаштування приділів з олтарями: лівого – Катерининського і правого – Миколаївського. Над середнім передолтарним нефом собору підноситься кругла баня з високим барабаном, який спирається на чотири прямокутні пілони. Діаметр бані перевищує 8 метрів. Стіни барабана мають 16 видовжених вікон, між якими розміщено зображення восьми біблійних пророків, а на вітрилах пілонів – образи євангелістів: Матвія, Марка, Луки та Іоанна.

Паперть собору вінчає стрімка двох'ярусна дзвіниця зі шпилем, оточеним вісьмома мідними позолоченими вазами. Крім головного (західного) входу, храм має південний і північний бічні входи. Усі вони прикрашені шестиколонними, іонічного ордера, портиками.

Зовнішній величі храму відповідає його інтер'єр. Біля південного і північного входів збереглися цікаві розписи на євангельські теми: «Моління про чашу» і «Сходження на Голгофу». У західній частині собору над входом розташовані хори, над якими виписана картина «Богоматір – покровителька церков».

За радянських часів доля собору складалася досить нелегко. Щоправда, до 1930-х років він уникав закриття, оскільки його було передано обновленській православної конфесії, до якої радянська влада ставилася лояльно. Але вже 1931 року в приміщенні собору почав діяти антирелігійний музей.

У період німецько-фашистської окупації Дніпропетровська храм було відремонтовано і відкрито для парафіян. Службу в ньому правила Українська автокефальна православна церква. Після звільнення міста від окупантів богослужіння в соборі знову припинилися, а його приміщення було перетворене на склад. У 1970-х роках будинок колишнього собору як визначну архітектурну пам'ятку відреставровано працівниками Чернігівських реставраційних майстерень, і 1976 року в ньому відкрився Музей історії релігії та атеїзму. У 1992 році за рішенням міської влади цю будівлю передано Українській православної церкві Московського патріархату.

Наступна зупинка – лікарня ім. Мечникова. Вихід до Обласної клінічної лікарні ім. І. І. Мечникова. Будинок лікарні – триповерхова споруда в стилі провінційного ампіру – було зведено у 1842 – 1845 роках за проектом архітектора С. І. Грязнова. У вересні 1845 року приміщення, розраховане на 240 ліжок, прийняло перших хворих. Під час Кримської війни 1853 – 1856 років тут розміщався госпіталь, у який із Севастополя на підводах доставляли поранених.

Після 1864 року лікарня набула статусу Катеринославської губернської земської лікарні. За радянських часів вона спочатку стала окружною (з 1926 р.), потім, з 1932 року – міжрайонною клінічною, а з 1948 року – обласною клінічною лікарнею.

У роки Вітчизняної війни лікарня знову приймала поранених: до окупації міста це був евакогоспіталь № 3582, при німцях у головному корпусі діяв німецький госпіталь, а в інших будинках лікувалося місцеве населення та радянські військовополонені.

У травні 1945 року лікарні було присвоєно ім'я видатного мікробіолога Івана Івановича Мечникова. Сьогодні вона є центром лікування та реабілітації як громадян регіону, так і воїнів – захисників України.

Наступна зупинка – пр. Гагаріна. Назву, на честь радянського космонавта Юрія Гагаріна, присвоєно після перейменування вул. Лагерної 1961 року. Вихід на вул. Чернишевського, колишня назва вул. Столипіна, яку в радянські часи перейменовували на честь революціонера-демократа і літературного критика Миколи Гавриловича Чернишевського. Починається вулиця від Севастопольського парку, перетинає пр. Гагаріна і закінчується біля Червоноповстанської балки. На цій вулиці розташована Придніпровська державна академія будівництва та архітектури – один із найстаріших державних навчальних закладів України, організований у 1930 році як Дніпропетровський інженерно-будівельний інститут. У 1994 році Указом Президента України цьому вишу наданий статус академії. Історія становлення та розвитку його науково-педагогічних шкіл тісно пов'язана з розбудовою народного господарства, науки та освіти України. Будівельна академія – інтегрований державний вищий навчальний заклад IV рівня акредитації з розвинутою інфраструктурою, який здійснює освітню діяльність за усіма рівнями. Наукові та прикладні розробки академії високо оцінені державою. Будівельну галузь важко уявити без унікальних науково-технічних розробок Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, її працівників, студентів, і найголовніше, випускників, які довели своєму місту, всій країні й цілому світові свою унікальність і працездатність – завдяки їх зусиллям академія крокує переможною дорогою сьогодення.

До складу академії входять 57 навчально-наукових підрозділів: шість факультетів денної форми навчання (промислового і цивільного будівництва, будівельний, архітектурний, механічний, економічний, будівельно-технологічний), Інститут екології та безпеки життєдіяльності в будівництві (з факультетами технологій життєзабезпечення та екології і безпеки життєдіяльності), Інститут безперервної фахової освіти, Інститут заочної та дистанційної освіти, Науково-дослідний комплекс, Інститут експертизи, проектування та вишукувань, інші підрозділи.

Наступна зупинка – Медична академія. Вихід на вулицю Медичинську та до Севастопольського парку. Севастопольський парк Дніпропетровська – справжній міський пантеон. Величний пам'ятник Кримської війни і оборони Севастополя. Понад 150 років тому тисячі воїнів знайшли тут останній притулок. Військовий пантеон незабаром став і цивільним – довгі десятиліття в цій частині головного міського пагорба ховали катеринославців. Тут спочивають відомий промисловець і меценат Олександр Поль, український поет Іван Манжура, письменниця Ганна Валуєва-Мунте, український історик Адріан Кашенко. Кладовище функціонувало аж до початку Великої Вітчизняної війни. Під час воєнних дій згоріла Лазаревська церква. У 1949 р. рішенням міськвиконкому кладовище закрили. Після перенесення частини останків похованих почали благоустрій території. До 1955 року до століття закінчення Севастопольської оборони на цій території був створений Севастопольський парк із меморіальним комплексом. Керував проектом відомий дніпропетровський архітектор Олег Борисович Петров. На місці руїн Лазаревської церкви влаштовано братську могилу, насипаний пагорб, на якому зведено монумент з білого інкерманського каменю. Неповдалі споруджені триумфальна арка і Алея героїв – із зображеннями Даші Севастопольської, матроса Кошки, Миколи Пирогова та інших осіб, які відзначилися під час оборони Севастополя. У 1977 році проводилася капітальна реконструкція монумента з установкою скульптурних портретів.

Наступна зупинка – вул. Баха, вихід на проспект Гагаріна. Вулиця отримала таку назву на честь радянського вченого і революційного діяча – Олексія Миколайовича Баха. До того ж, свого часу Олексій Миколайович був почесним академіком Академії наук Радянського Союзу та Героєм Соціалістичної Праці. Заснував школу радянських біохіміків. На цій вулиці можна здійснити перехід до проспекту Гагаріна. Цей проспект розташований у Жовтневому й Бабушкінському адміністративних районах міста. Історична назва – вулиця Лагерна пов'язана з військовими таборами вздовж цієї вулиці Катеринослава.

Розташований проспект уздовж височини плато головного пагорба міста. Починається від проспекту Карла Маркса у Нагірній частині й закінчується біля Запорізького шосе Космічною площею у районі Підстанція. Довжина проспекту – 4700 метрів.

Наступна зупинка – Транспортний університет. Кінцева, вихід на проспект Гагаріна та до торгово-розважального центру «Материк», який збудований у 2004 – 2006 роках у стилі хайт-

ек. Загальна площа центру становить 23 500 м². У комплексі розміщена велика кількість магазинів, розважальних закладів, кав'ярень та ресторанів.

Праворуч від кінцевої зупинки трамвая розташований Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту, започаткований на базі політехнікуму і факультету інженерів шляхів сполучення Київського політехнічного інституту як Дніпропетровський інститут інженерів залізничного транспорту (ДІТ). Створений у центрі металургійної промисловості України і великому залізничному вузлі, інститут за короткий час розгорнув підготовку кваліфікованих фахівців. У роки першої п'ятирічки силами студентів, викладачів, робітників та службовців були побудовані навчальний корпус, гуртожиток, їдальня і житлові будинки. За 3 – 4 роки виросло затишне інститутське містечко. Тоді в інституті працювали 62 викладачі, у тому числі 5 професорів і 12 доцентів. Сьогодні університет є найсучаснішим вишем із підготовки інженерів залізничників.

На зворотному напрям руху 1-го трамвая: ДНУЗТ – Вокзал можна запропонувати пасажиром розповідь про інші історичні пам'ятки, які зустрічаються на шляху руху трамвая.

Наприклад, зупинка – Медична академія. Вихід на вулицю Медичинську до Дніпропетровської медичної академії. Державний заклад «Дніпропетровська медична академія» – центр освіти, науки і культури високорозвинутого промислового регіону Придніпров'я – одним із найстаріших навчальних закладів України. Заснована 15 вересня 1916 року на базі Катеринославських вищих жіночих курсів. Статус академії установа здобула в 1920 році, він був повернений у 1994 році. За роки свого існування академія підготувала понад 49 тисяч лікарів, провізорів та медичних сестер-бакалаврів.

Зупинка – парк ім. Шевченка. Вихід на вулицю Д. Яворницького та до Парку культури і відпочинку ім. Т. Г. Шевченка, на території якого розташована дивовижна будівля Дніпропетровська – Потьомкінський палац або Палац студентів. Потьомкінський палац – одна з найстаріших споруд нашого міста: його історія починається 1787 року. Палац спроектував видатний архітектор І. Є. Старов на території саду, викупленого князем Г. О. Потьомкіним у колишнього осавула Війська Запорізького Лазаря Глоби.

Архітектура палацу вражала сучасників гармонійністю пропорцій, органічним поєднанням простоти та величі, а його інтер'єр – пишністю оздоблення. Споруда складалася з трьох частин: у центральній розмішувалися великий і два менших зали, у бокових крилах з лоджіями, галереями і колонадами – кімнати різного призначення. Головний вхід мав доричний шестиколонний портик із фронтоном.

На початку XIX сторіччя палац, залишившись без господаря, почав поступово руйнуватися. 1837 року імператор Микола I подарував будівлю із садом катеринославському дворянству і її було реконструйовано під будинок дворянського зібрання. У 1849 році в одній із кімнат розташовувався громадський «музей», де експонувалися різні старожитності.

Під час Кримської війни (1853 – 1856 рр.) в палаці було облаштовано шпиталь для лікування поранених воїнів. З 1899 до 1903 року включно тут проводилися заняття студентів Вищого гірничого училища.

1905 року в Потьомкінському палаці проходив ініційований Д. І. Яворницьким XIII Всеросійський археологічний з'їзд. За часів Першої світової війни в будівлі знову було розміщено госпіталь. З 1925 року тут був будинок відпочинку трудящих, а в перші місяці Вітчизняної війни – вже втретє – розмістився госпіталь.

Напівзруйнований німецько-фашистськими окупантами Потьомкінський палац було відбудовано та реконструйовано 1952 року за проектом архітекторів А. Баранського і С. Глушкова та інженера А. Мучника. Під час відбудови, що здійснювалася за принципами радянського неокласицизму, архітектура та планування палацу зазнали істотних змін: доричні колони центрального входу були замінені колонами коринфського ордеру, портик прикрасили монументальним фронтоном і т. д. Будівля стала палацом культури студентів з концертною залом на 600 місць, лекторієм на 150 місць, кімнатами для студійних занять, танцювальною залом, кінотеатром. Із 1961 року палацу присвоєно ім'я Ю. Гагаріна.

Зупинка – вул. Держинського. Вихід на вулицю Гоголя. Вулиця Держинського спочатку мала назву Новодворянської, через те, що на ній почали селитися аристократи післяреформеного періоду. Проте 14 серпня 1923 року назва була змінена. Це пов'язано із візитом до нашого міста революціонера, радянського державного діяча та засновника ВЧК – Фелікса Едмундовича Держинського. У травні 1959р. на перетині вул. Гоголя і пр. Карла Маркса було встановлено пам'ятник-бюст до 150-річчя з дня народження видатного

письменника Миколи Васильовича Гоголя. Цю красу створили скульптори: Ситник та Калішенко та архітектор Зуєв.

Праворуч на вулиці Держинського розташована Академія митної служби України, заснована у 1996 року. Сьогодні академія – єдиний в Україні вищий навчальний заклад, що займається підготовкою, перепідготовкою та підвищенням кваліфікації працівників Державної митної служби України.

Наступна зупинка – вул. Артема. Вихід до вулиць Харківська та Барикадна, до Катеринославського бульвару, відкритого у вересні 2004 р. Головна його прикрасою – алея з фонтанів, бруківка та кам'яні лави. На бульварі стоїть пам'ятник «Невідомому олігарху». Минуло всього кілька років з «дня народження» пам'ятника, проте вже є кілька цікавих прикмет: 1) якщо потерти цигарку в руці «Невідомого олігарха», то у вас з'явиться більше грошей, 2) якщо присісти йому на коліна –весілля неминуче.

Якщо ви підніметесь від вулиці Барикадної трохи вгору, то опинитесь біля будівлі Окружного суду (нині Обласна прокуратура). Будинок для Катеринославського окружного суду, котрий діяв з 1869 р., споруджено у 1898 році за проектом архітектора О. М. Векшинського в стилі неоренесансу на Катерининському проспекті біля підніжжя Соборної гори (пр. К. Маркса, 38). Особливістю цієї будівлі з «Г-подібним» плануванням є те, що її фасад (південно-східне крило) розташований не уздовж проспекту, а перпендикулярно до нього. Крутий схил проспекту створював певні труднощі для експлуатації довгого корпусу будинку з коридорною системою, тому його побудовано так, що верхня частина споруди має два, а нижня – три поверхи. Неординарність будинку полягає і в тому, що головний вхід до нього не з головного фасаду, а з паралельного до проспекту південно-західного крила.

Фасад будинку симетричний, центральна його частина більш ніж на три метри виступає за межі бокових частин і настільки ж підноситься над ними. Виважені пропорції, триступчасті вікна на першому поверсі центральної частини, ліпні деталі у вигляді левових масок надають фасаду урочистого, парадного вигляду. Гармонійність зовнішніх форм споруди поєднується з витонченістю естетично-художнього внутрішнього оформлення.

У радянський період і до 1993 року в будинку містилися окружні, а потім обласні судові та контрольно-наглядові органи: суд, прокуратура та інші. Після реставрації та реконструкції, здійснених протягом 1994 року, єдиним господарем будівлі стала обласна прокуратура.

Зупинка – вул. Леніна. Вихід на вулицю Леніна (колишню Клубну), до Театрального бульвару та до Дніпропетровського академічного українського музично-драматичного театру. Академічний український музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка заснований у 1918 році у Києві як перший професійний театр України, і мав назву Державний драматичний театр України. У 1927 – 1928 роках театр переїздить до Дніпропетровська. Приміщення театру було побудоване як театральний-концертний зал до колишнього англійського клубу. У 1979 році відбулася реконструкція театру за проектом архітекторів Є. Яшунського і В. Халаявського. На фасаді театру скульптор Ю. Павлов створив барельєфи на теми етапних подій театру. Збережені картуші з цифрами «1838» і «1913» – дати заснування клубу і його 75-річчя. Закруглений кут будівлі увінчаний фігурою музи. Навпроти театру розташований Палац культури залізничників (колишній Клуб громадського зібрання) Будинок Палацу культури залізничників є одним із визначних архітектурних творінь, що охороняються державою. Споруджено його у 1912 році в стилі модерн за проектом харківського архітектора О. М. Гінзбурга. Будівництво виконано з широким використанням конструктивних і художніх можливостей залізобетону. Проект споруди значно випередив свій час – це була відмова від традиційних форм і зародження нового архітектурного напрямку – конструктивізму.

На той момент це був найвищий і найграндіозніший будинок у Катеринославі, за що мешканці міста називали його «хмарочосом». Споруда вражала не тільки розмірами, а й оригінальністю. Округлі лінії фасаду, ряди високих вузьких вікон, схожих на фортечні бійниці, фойє із склепінчастою стелею, дві великі зали (театральна і концертна) та ігровий салон зі своєрідними інтер'єрами, літній і зимовий ресторани, «скетинг-ринг» на поверхні даху для катання на ковзанах – усе це не мало аналогів. На спорудження будівлі було витрачено 800 тис. рублів.

Будинок відкрився для відвідувачів лише 1914 року. У ньому влаштовувалися концерти місцевого симфонічного оркестру, виступи і вистави гастролерів. Наприкінці 50-х років ХХ століття у будівлі розташувалася обласна філармонія, але вже з початку 1960-х і до 1990-х років

вона стала Клубом залізничників, тут також знаходився Театр юного глядача. 2001 року будівлю повернено обласній філармонії.

На розі проспекту Карла Маркса та вулиці Леніна озташований Банк. Імпозантний триповерховий будинок відділення Санкт-Петербурзького міжнародного комерційного банку споруджено у 1910 – 1912 рр. на розі Катерининського проспекту і вул. Клубної. На його фронтоні і сьогодні можна побачити герб Санкт-Петербурга із зображенням двох схрещених якорів.

Проект у стилі модерн виконав харківський архітектор В. А. Естерович, а будівельні роботи здійснювалися під керівництвом відомого в Катеринославі інженера І. М. Майданського.

У роки Громадянської війни під час боїв у центрі міста будинок банку був дуже пошкоджений. 1922 року його відремонтували і частково реконструювали, майже не змінивши зовнішнього вигляду, за проектом катеринославського архітектора О. Л. Красносельського. Будинок уцілів і під час Вітчизняної війни. За радянських часів тут розміщувалося відділення Державного банку УРСР, нині функціонує Дніпропетровське обласне управління Національного банку України.

Зупинка – Театр опери та балету. Вихід до Готелю «Асторія» та Головноштамту. Готель «Асторія» – п'ятиповерховий будинок на Катерининському проспекті (нині К. Маркса, 66) споруджений у стилі модерн у 1912 – 1913 роках. Свого часу це був найфешенебельніший з готелів міста. Під час збройного повстання у грудні 1917 р. «Асторія» опинилася у центрі боїв: з неї червоноармієць вели обстріл міського поштамту, зайнятого гайдамаками. На початку 1918 року в «Асторії» розмістився більшовицький губревком, потім його змінив штаб військових загонів Української Народної Республіки, пізніше, влітку 1919 року, готельні апартаменти зайняла контррозвідка денікінського генерала Шкуро. Восени 1919 року господарем готелю став «батько» Махно зі штабом своєї повстанської армії. Письменник Олексій Толстой, який у 1919 році деякий час проживав в «Асторії» і був свідком кривавих, драматичних подій того часу, відтворив їх у трилогії «Ходіння по муках». Також відомо, що в лютому 1924 року в одному з номерів «Асторії» зупинилася всесвітньо відома американська танцівниця Айседора Дункан.

Із часів звільнення Дніпропетровська від фашистських окупантів і до сьогодні у будинку «Асторії» функціонує готель.

Головноштамт – це Катеринославська поштова станція, яка з 1839 року містилася у двоповерховому будинку Щекутіна (нині це пр. К. Маркса, 62). У 1859 році на його подвір'ї у флігелі вперше в Катеринославі відкрилася телеграфна станція.

Проект нового будинку для поштово-телеграфної контори розробив інженер-архітектор головного управління пошт і телеграфів Бочаров і у 1904 – 1905 роках з деякими корективами втілили у життя будівельники на чолі з інженером І. М. Майданським під наглядом катеринославського міського архітектора О. І. Міклашевського.

Триповерхову споруду в стилі модерн увінчала башта зі шпилем. Будівля ділилася на три частини: у першій від входу були приміщення для прийому телеграм, приміщення телеграфної експедиції, кабінет поштмейстера та його канцелярія. У центральній частині містилася простора, прекрасно оздоблена в стилі петербурзького модерну зала, де приймали і видавали кореспонденцію. За центральною залом розташувалися поштова експедиція і телефонна станція, яка у 1916 році обслуговувала понад три тисячі абонентів.

Старе приміщення поштово-телеграфної контори з'єднали з новим корпусом і переобладнали під квартири для начальника контори та його помічника.

У роки Громадянської війни будівля істотно не постраждала, хоч і була останнім місцем опору військ Центральної Ради в центрі міста. Уцілів будинок поштамту і під час Вітчизняної війни; він був перетворений окупантами на солдатську казарму.

Сьогодні, завдяки реставрації, мешканці міста можуть бачити цю будівлю в цілому такою, якою вона була у 1905 році.

Наступна зупинка – вул. Столярова. Вихід до парку імені Лазаря Глоби та до Дніпропетровського російського драматичного театру ім. М. Горького. Будинок першого в місті стаціонарного театру споруджено у 1906 – 1907 роках на Катерининському проспекті (пр. К. Маркса, 97) у стилі модерн за проектом катеринославського губернського архітектора Ф. Ф. Булацеля. Театр отримав назву Нового Зимового, він мав велику сцену, просторий партер, чотири яруси для лож, фойє на кожному поверсі тощо. У Зимовому театрі до революції

з великим успіхом виступали такі уславлені актори як Ф. Шаляпін, Л. Собінов, А. Нежданова, В. Комісаржевська, А. Вьяльцева та ін. Тут також виникла і працювала перша міська стаціонарна трупа під керівництвом Є. Беляєва.

Під час Громадянської війни у приміщенні Зимового театру відбувся II Всеукраїнський з'їзд Рад, який проголосив Україну Радянською республікою. У цій же будівлі, але пізніше, 1926 року, окружний з'їзд Рад прийняв пропозицію про перейменування Катеринослава на Дніпропетровськ.

У 1920-ті роки споруду займав театр ім. Луначарського. У лютому 1924 року в театрі виступала всесвітньо відома американська танцівниця Айседора Дункан. Перед самою війною будинок театру за проектом архітектора О. Л. Красносельського було реконструйовано, внаслідок чого він набув архітектурних форм радянського неокласицизму: його фасад прикрасили колони і пілястри, а на фронтоні з'явилися скульптурні зображення муз мистецтва, виконані скульпторами Харківського художнього інституту. Подальших змін архітектура театру зазнала під час його повоєнної відбудови у 1956 році за проектом архітектора М. Г. Клебанова – зокрема, на бокових стінах споруди з'явилися колони. Спочатку тут містився Палац культури будівельників, а з 1958 року і до нашого часу – Російський драматичний театр ім. М. Горького.

Зупинка – вул. Горького. Вихід до центрального ринку «Озерка» та на вул. Шмідта. Вулиця Горького раніше мала назву Широка, і вела від Катерининського проспекту до Дніпра. У радянські часи перейменована на честь письменника, критика та публіциста – Максима Горького, чий пам'ятник зараз і прикрашає початок вулиці. На вулиці Горького знаходиться одне з найбільших зернопереробних підприємств в Україні – «Дніпромлин»

Свій початок «млини на Дніпрі» бере з 1894 року. Саме цього року промисловець М. Я. Фаст почав будівництво великого млина. Будинок млина із проектною потужністю 300 тонн за добу було спроектовано з багаторазовими коефіцієнтами запасу по міцності стін цегельної кладки й виробничих площ. У 2014 році виповнилось 120 років від дня створення комбінату. За цей проміжок часу підприємство кілька разів реконструювалося, проводилася модернізація, обновлялося технологічне й транспортне встаткування, змінювався асортимент продукції. Всі технічні нововведення спрямовані на випуск високоякісної продукції, якість якої підтверджена міжнародними дипломами й нагородами.

Наступна зупинка – вул. Пастера. Вихід на площу Островського та вулицю Пастера – колишню Лісопильну і Провіантську. Вона бере початок від вулиці Боброва (колишня Трамвайна), перетинає проспект Карла Маркса, вулицю Ленінградську і тягнеться аж до Дніпра. Формування цього району міста почалося в кінці XVIII століття, після виникнення в Катеринославі фабрики з виробництва сукна. Неповдалік від корпусів фабрики оселилися кріпаки, які працювали на ній. Поселення отримало назву Фабричної слобідки. Близькість до Дніпра сприяла появі тут лісопильних заводів. Таким чином вулиця стала називатися Лісопильною. Пізніше, через армійські склади, які розташовувалися в колишніх фабричних будівлях, вулиця мала назву Провіантська. У радянські часи вулиця перейменована на честь Луї Пастера, французького мікробіолога і хіміка, члена Французької академії.

Наступна зупинка – кінцева. Вихід на площу Петровського та до центрального залізничного вокзалу. Перший залізничний вокзал у старому Катеринославі, довгий двоповерховий будинок у неоруському стилі, було споруджено 1884 року за проектом інженера О. А. Верховцева. Будівництво вокзалу було пов'язане із створенням Катерининської залізниці, яка, з'єднавши Донецький вугільний та Криворізький рудний басейни, відкрила нову сторінку в історії нашого міста. Катеринослав швидко перетворювався на великий індустріальний центр Російської імперії. У радянський довоєнний період архітектура вокзалу не зазнала істотних змін, але на початку війни, 16 серпня 1941 р. під час масованого нальоту фашистської авіації, його було спалено. Відновлено залізничний вокзал у 1951 році за проектом архітектора О. М. Душкіна. Це монументальний двоповерховий будинок у стилі радянського неокласицизму, з центральним входом у вигляді арки, яку обрамляють два високі пілони. Ці баштові спорудження навіювали спогади про старий вокзал, були свідченням історичної спадкоємності архітектурної форми. В образному трактуванні арочна форма споруди втілювала символічне значення тріумфальної арки, зведеної на честь перемоги радянського народу у Вітчизняній війні. Бокові крила вокзалу прикрашені виразними рядами колон.

Вже за сучасного періоду, під час проведення останнього капітального ремонту на вокзалі було впроваджено новітні технології, створено сучасний інтер'єр та відкрито нові комфортні

зали. Щодня із Дніпропетровського залізничного вокзалу відправляється близько 45 тис. пасажирів приміського напрямку й близько 7 тис. – далекого прямування. Щасливої Вам дороги! Бережіть себе, Україну та історію рідного краю!

Висновок. Важливим чинником формування національної самосвідомості мешканців міста, зокрема, молоді частини, є вивчення історії рідного краю, яка найтісніше пов'язана з історією всієї Країни. Це є найважливішою складовою виховання сучасної молоді. Саме з вивчення історії рідного краю починається усвідомлення високих понять «Батьківщина», «патріотизм» тощо. Рідний край – це «мала Батьківщина», яка уособлює певну територію, з якої кожна людина починає свідоме життя і формує власний світогляд, історичні знання про край, в якому ти живеш, завжди відіграло надзвичайно важливу роль у формуванні національної самосвідомості. Саме завдяки такому світогляду у складних умовах залежності від інших держав, нав'язування імперської свідомості, зберігалися і зберігаються основи для майбутнього національно-культурного відродження, національної ідентифікації, формування історичного і державного мислення. Конкретні дати, події, явища, люди, з яких, власне, складається історія рідного краю завжди були об'єктом підвищеної зацікавленості, завжди впливали на мислення людей, особливо тоді, коли до них можна було «доторкнутися», коли в них можна було пересвідчитися. Тож вивчення власної історії рідного міста у такий легкодоступній формі – через аудіокоментар у громадському транспорті, спонукатиме молодих громадян до поваги своєї Батьківщини, себе та свого майбутнього.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. **Большаков В. И.** Очерки истории Екатеринослава (А так ли это было?) / Г. И. Гуляев, В. И. Большаков, В. С. Мороза. – Д. : Пороги, 2009. – 457 с.
2. **Бородін Є. І.** Історія рідного краю. Дніпропетровщина : підруч. для 11 кл. загальноосвіт. шк. / Є. І. Бородін [та ін.]. – Д. : Дніпрокнига, 2008. – 392 с.
3. **Братанич Б. В.** Історія рідного краю. Дніпропетровщина : Козацька доба XVI – середина XVIII ст.: регіон. підруч. для 8 кл. загальноосвіт. шк. / Б. В. Братанич, М. І. Романенко. – Д. : ВАТ «Дніпрокнига», 2005. – 334 с.:
4. Діячі державної влади та самоврядування Дніпропетровської області: історичні нариси: у 2 т. – Д., 2009 – 2010.
5. Днепропетровск. Архитекторы / Н. П. Андрущенко, М. Э. Кавун, Н. А. Лопатюк и др.; Под общ. ред. Н. Н. Кондель-Перминовой; Глав. архитект.-планир. упр. Днепропетровск. гор. сов. Днепропетровск. обл. орг. Нац. союза архитект. Украины. – К.; Д. : Издательский дом «А+С», 2006. – 196 с.
6. Дніпропетровськ: Віхи історії / редкол.: С. А. Квітка (гол. ред.) та ін. – Д. : Грані, 2001. – 256 с. – Гл. III. Губернське місто (1776 – 1880). – С. 49 – 83
7. Дніпропетровщина: хто ми є, звідки й куди йдемо / редкол.: М. В. Поляков (кер.). – Д., 2003
8. Историческая топонимика Днепропетровска (улицы, площади, переулки и др.) / М. Кавун. – Электронний ресурс // Режим доступу <http://mkavun.narod.ru/toponim.html>
9. Історія міст і сіл Української РСР : у 26 т. Дніпропетровська область. – К., 1969.
10. Історія міста Дніпропетровська / за наук. ред. А. Г. Болебруха. – Д. : Грані, 2006. – 596 с.
11. **Кавун М.** Історія соборної площі / Електронний ресурс. – Режим доступу <http://www.realnest.com.ua/information/articles/596>
12. **Недосєкіна Т. В.** Історія рідного краю. Дніпропетровщина. З найдавніших часів до XV ст. : навч. посібник для уч. 6-7 кл. загальноосвіт. шкіл Дніпропетровської обл. / Т. В. Недосєкіна. – Д. : Дніпрокнига, 2001. – 172 с.:
13. Неповторна Дніпропетровщина. До 15-ї річниці незалежності України : нариси. – Д., 2006. Свідчення минувшини: Мовою документів. – Д., 2001.
14. **Романенко М. І.** Історія України та Дніпропетровщини. 7-й клас / М. І. Романенко, Б. В. Братанич. – Д. : Промінь, 2004. – 288 с.
15. Сады и парки в истории Екатеринослава-Днепропетровска. Книга 1. Парк имени Т. Г. Шевченко / М. Э. Кавун. – Д. : Герда, 2009. – 144 с.
16. Старт в третье тысячелетие : Очерки о Приднепровье / В. Платонов, В. Мороз, М. Кавун, Л. Пашук, В. Клименко, Л. Маркова. – Д. : Проспект, 2002. – 304 с.
17. Статистичний щорічник Дніпропетровської області за 2009 рік. – Д., 2010.

18. Украинская Советская Социалистическая Республика: энцикл. справочник / гл. ред. А. Кудрицкий. – К., 1987.

SUMMARY

Problem statement. The problems of socio-economic and socio-political situation of Ukrainian society nowadays called the urgent need to determine the position of representatives of the state and the individual on patriotic attitude to their homeland. That is why the national patriotic education today is important. Fatherland requires each of us not only love, but much of social action. Remember the famous saying of US President John Kennedy: «Ask not what America has done for you, ask what you have done for America». This social action, in which reveals our attitude to our homeland, generate, create an image «of the country».

Among the domestic needs of the service to the Fatherland should be highlighted active citizenship, which is formed through the understanding of personality, that from «me and my actions» depends everything that happens in society; love for your people, proud for your nation and your country in which you live. It is no coincidence patriotism sometimes interpreted as unity with your people. History, cultural traditions, become then true symbols of homeland, i.e. objects of pride for the citizens of the state, region, city, etc. It is in this course, the students of our academy, under the slogan declared by leaders of our region «Dnepropetrovsk – European city» proposed a new project of local historical accompaniment of transport routes of the city.

Turning to the state and the European experience, it should be noted that in contrast to European cities, where almost every more or less popular town has local historical accompaniment of transport routes, cities of Ukraine, even as popular among tourists as Lviv, Kyiv, Odesa, not have such support. So in this sense Dnipropetrovsk can and should become a pioneer in this very important matter – patriotic education of citizens of the city by respect and love of local history.

The analysis of recent research. On the history of our city, especially its architecture, says a lot. Among the important intelligence note are the works of M. Kavun [5 – 7; 11; 13] V. Bolshakov [1] E. Borodin [2] B. Bratanich [3] V. Moroz [16] T. Nyedosyekinoyi [12] and others. Scientists and researchers, journalists and public figures are gathering information about the history of our hometown [9 – 10; 15; 17 – 18].

Conclusions. An important factor in the formation of dweller's national identity, particularly young ones are studying local history, which is closely connected with the history of the country. This is the most important part of education of today's youth. From the study of local history begins high awareness of the concepts of «Fatherland», «patriotism» and so on. Native region – is a «little homeland», which represents an area on which each person begins its adult life and form their own worldview, historical knowledge of the region in which you live, has always played a crucial role in shaping national identity. Specific dates, events, people, of which actually consists local history has always been of high interest, always influenced the way people think, especially when they could to «touch» and verify them. Therefore, the study of the history of native city in a readily accessible form – through audio commentary on public transport will encourage young people to respect their homeland, theirselves and their future.

REFERENCES

1. Bol'shakov V. I. Ocherki istorii Ekaterinoslava (A tak li jeto bylo?) / G. I. Guljaev, V. I. Bol'shakov, V. S. Moroz. – D.: Porogi, 2009. – 457 s.
2. Borodin Ye. I. Istoriya ridnogo krayu. Dnipropetrovshchina : pidruch. dlya 11 cl. zagal'noosvitnih shkil / Ye. I. Borodin [i dr.]. – D. : Dniprokniga, 2008. – 392 s.
3. Bratanych B. V. Istoriya ridnogo krayu. Dnipropetrovshchina : Kozatska doba XVI – seredyna XVIII st.: Region. pidruch. dlya 8 cl. zagal'noosvitnih shkil / B. V. Bratanych, M. I. Romanenko. – D. : Dniprokniga, 2005. – 334 s.
4. Diyachi derzhavnoyi vlady ta samovriaduvannia Dnipropetrovskoyi oblasti: istorichni narysy: u 2 t. – D., 2009 – 2010.
5. Dnipropetrovsk. Architektory / N. P. Andruschenko, M. E. Kavun, N. A. Lopatyuk i dr.; Pod obschey red. N. N. Kondel'-Perminovoy; Glav. architect.-planir. upr. Dnipropetrovsk. gor. sov. Dnipropetrovsk. obl. org. nac. soyuza architect. Ukrainy. – K. ; D. : A+C, 2006. – 196 s.

6. Dnipropetrovsk: Vikhy istorii / redkol S. A. Kvitka (gol. red.) ta in. – D. : Grani, 2001. – 256 s. – Gl. III. Gubernskoye misto (1776 - 1880). – S. 49 – 83.
7. Dnipropetrovshchina: chto my ye, zvidky i kudi idemo / redkol.: M. V. Polyakov (ker.). – D., 2003.
8. Istoricheskaya toponimika Dnipropetrovska (ulicy, ploshchi, pereulki i dr.) / M. Kavun. – Rezhim dostupu: <http://mkavun.narod.ru/toponim.html>
9. Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR: y 26 t. Dnipropetrovska oblast. – K.: Holovna redaktsiia URE AN URSR, 1969.
10. Istoriia mista Dnipropetrovska / za nauk. red. A. G. Boebriha. – D. : Grani, 2006. – 594 s.
11. Kavun M. Istoria sobornoyi ploshchi // Rezhim dostupu: <http://www.realnest.com.ua/information/articles/596>
12. Nedosekina T. V. Istoriya ridnogo krayu. Dnipropetrovshchina. Z davnich chasiv do XV st. : Navch. posibnyk dlya uch. 6-7 cl. zagal'noosvitnih shkil Dnipropetrovskoyi oblasti / T. V. Nedosekina. – D. : Dniproknnya, 2001. – 172 s.
13. Nepovtorna Dnipropetrovshchina. Do 15-yi richnitsi nezalezhnosti Ukrainy: Narysy. – D., 2006. Svidchennya mynuvshchiny: movoyu dokumentiv. – D., 2001.
14. Romanenko M. I. Istoriya Ukrainy i Dnipropetrovshchiny. 7 clas / M. I. Romanenko, B. V. Bratanich. – D. : Promin', 2004. – 288 s.
15. Sady i parki v istorii Yekaterinoslava-Dnipropetrovska. Kniga 1. Park imeni T. G. Shevchenko / M. E. Kavun. – D. : Gerda, 2009. – 144 s.
16. Start v tret'e tysacheletiyе: Ocherki o Prydniprov'e / V. Platoonov, V. Moroz, M. Kavun, L. Pashuk, V. Klimenko, L. Markova. – D. : Prospekt, 2002. – 304 s.
17. Statystychny schorichnik Dnipropetrovskoyi oblasti za 2009 rik . – D., 2010.
18. Ukrainskaya Sovetskaya Sotsialisticheskaya Respublika: entsikl. spravochnik / gl. red. A. Kudritskiy. – K., 1987.

УДК 726.6-035.3(477.63)

СВЯТО-ТРОЇЦЬКИЙ СОБОР У НОВОМОСКОВСЬКУ : «ТРОЇЦЬКИЙ КОЗАЧИЙ СОБОР» – ПАМ'ЯТКА ДЕРЕВ'ЯНОГО ЗОДЧЕСТВА УКРАЇНИ

Г. П. Євсєєва, д-р н. держ. упр., проф., Ю. Подколзіна, студ., М. Мартинюк, студ.

Ключові слова: історичне джерело, дерев'яний собор, дубові тиблі, козаки, методи будівництва, макет будівництва, дерев'яне зодчество України

Постановка проблеми. Важливість проблеми полягає в тому, що некожного хвилює те, у якому стані перебуває Троїцький собор. Нас вразило погане ставлення до такої визначної пам'ятки культури, якій не надавалась належна увага, і вона до наших часів дійшла майже зруйнованою. Цю статтю ми хочемо присвятити знаменитому дерев'яному Троїцькому собору XVIII століття у Новомосковську Дніпропетровської області, який увінчаний дев'ятьма маківками і зроблений без єдиного цвяха. Почувши цю назву, кожен згадає роман Олеся Гончара «Собор», де змальовано цей шедевр національного зодчества як породжену самою українською землею живу істоту. «Все відійшло, зостався лише оцей довершений архітектурний витвір, оця симфонія пластики... Ох, важко буде встояти собору!.. А нащадки ж прийдуть, спитають колись: ану, якими ви були? Що збудували? Що зруйнували? Чим ваш дух трепетав?», – так Олесь Гончар у своєму творі характеризує собор [2, с. 26].

Аналіз публікацій. Про архітектуру Троїцького собору писало багато істориків, письменників, але найбільше нам сподобався історик Г. П. Надхін, він описував Новомосковський собор як вишукану теслярську роботу, тому ми на цьому прикладі спробуємо показати чарівність храму.

Мета статті – розповісти про будівництво Троїцького собору, проаналізувати та порівняти будівництво в ті далекі та в наші часи, донести до читача думку, що потрібно берегти такі старі та величні споруди.

Виклад матеріалу. Задумавши будівництво собору, козаки зібралися на раду й заслухали чудового майстра із Нової Водолаги Якіма Погрібняка. Деякі дослідники безпідставно називають його самоуком, хоч це був досвідчений архітектор, що чудово знав і класичне, й народне зодчество. До появи у Новоселиці, як тоді ще називався Новомосковськ, майстер звів